

Svetlana KALEZIĆ-RADONJIĆ (Podgorica)

Filozofski fakultet – Nikšić

UDK 821.163.4.09-1.(497.16)

RIJEČI - DIVOVI

(ogled o završnoj poetskoj fazi Mirka Banjevića)

Jedan od pjesnika koji su na najizrazitiji način preplitali različite niti tradicionalnog, na jednoj, i modernog, na drugoj strani – bio je Mirko Banjević. Kombinovao je crnogorsku, narodnu leksiku sa modernim formama stiha ne narušavajući pri tom pojedinačnu posebnost i izrazitost sastavnih elemenata. Završni period očićen u zbirkama *Do iskapi* i *Roždanici* karakteriše intimno ispovijedanje lirskog subjekta o unutrašnjim lomovima. Najznačajniji kvalitet ovih stihova ogleda se u izuzetno bogatom i inventivnom pjesničkom jeziku, a ritam koji se pri tom javlja vrši dvostruki uticaj: na jednoj strani predstavlja bitan elemenat ekspresije, a na drugoj se javlja kao činilac organske forme. U izvjesnom smislu u okviru završne faze ovog velikana može se govoriti o neusklađenosti paradigmatskog i sintagmatskog niza, o nejednakom razvoju ose selekcije i ose kombinacije, jer je u posljednjem periodu svog stvaralaštva pokazao nedovoljnu strukturnu inovativnost – veliki broj pjesama iz zbirke *Do iskapi* i *Roždanici* karakteriše čvrsta, ali jednobrazna kompozicija, koja bi se najvećim dijelom mogla podvesti pod postupak akumulacije i nabiranja.

Crnogorsko pjesništvo druge polovine XX vijeka bitno je bilo obilježeno destrukturalizacijom dotadašnjeg načina pjevanja i mišljenja i strukturalizacijom novog. U najvećem broju slučajeva, sa izuzetkom neoromantičarskih, nadrealističkih i ekspresionističkih refleksa, poetski izraz kretao se između tradicionalnog, na jednoj, i modernog, na drugoj strani. Jedan od pjesnika koji su na najizrazitiji način preplitali ove dvije niti bio je Mirko Banjević. Kombinovao je crnogorsku, narodnu leksiku sa modernim formama stiha ne narušavajući pri tom pojedinačnu posebnost i izrazitost sastavnih elemenata. Istovremeno, ovakvom kombinacijom naizgled nespojivog Banjević je staru formu, koja je, kako bi rekao Šklovski,

izgubila svoje umjetničke osobine, zamijenio novom i bitno je obilježio vlastitim stvaralačkim personalitetom. I pored toga što je iz njegovih stihova izbijao njemu svojstven, prepoznatljiv, kreativni princip, pjesnikov su opus u velikoj mjeri odredile i različite faze. O završnom periodu oličenom u zbirkama *Do iskapi* i *Roždanici* – govorilo se ponajmanje.

Ovu liriku, kao i onu sa samog početka, predstavljenu u zbirci *Pobune uma*, u većoj mjeri karakteriše intimno ispovijedanje lirskog subjekta o unutrašnjim lomovima usljed bolnog suočavanja sa konačnošću, životom, svijetom koji ga okružuje i samim sobom. Uopšte uzev, tematski je rijetko izlazio iz tog kruga. Svjestan da je jedini poredak koji opstaje, zapravo, poredak nepostojanosti, čime se stavlja znak jednakosti između ljudske egzistencije i apsurdna, pjesnik plete poetsko tkanje tamnih tonova. Dokumentarnost je bitna odlika Banjevićevih stihova u posljednjoj fazi njegovog stvaralaštva; veza sa biografijom očita je i u pjevanju o tragičnim događajima koji su bitno obilježili njegov život, a time i njegovu poetsku ekspresiju. U pjesmi *Druga strana mjesečeva* pjesnik ističe da bi pjevao drugačije da je imao drugačiji život:

*Slovio bih i o tom što ima dobra
i ne bih noću mračio dan,
da išta u životu od ploda pobrah
a ne vječito da budem bran:
nekad ko ponor, nekad zdan
od nepreskok otrova kao kobra.*

Dok se u *Pobunama uma* poezija javljala kao jedino utočište i odbrana od života, u posljednjoj fazi Banjevićevog stvaralaštva polako nestaje i ta luka sigurnosti, u koju se nakon dugih traganja za smislom moglo uploviti da se napravi kratak predah i prikupi snaga za nova lutanja – riječi ga izdaju. Svjestan nekadašnje snage inspiracije, kada je bilo dovoljno samo da pusti *i ruku i olovku lako poput bistra zraka*, pjesnik se nada: *biće niska redova moja opet nova / za izraze uska. (Kapi)*

Pjesnički jezik Mirka Banjevića i u završnoj fazi njegovog stvaralaštva odlikuju natprosječno bogatstvo i svježina, ne samo u dijelu koji se tiče narodne leksike već i brojnih neologizama. *Jezgrati, mlaziti, vlatati, jedrati, osužnjiti, žitozlato, crnognjati, preklonik, nepreskok, bjelolisni, vedrogorki, suvožuti, odiskon, pamtivijek...* samo su neke od potvrda prethodno rečenog. Afektivna vrijednost neobičnih leksičkih

spojeva naročito je vidljiva kada se u okviru iste poetske cjeline u vezi sa istim pojmom koriste sinonimski spregovi. Tako „perčin kokoravi“ postaje „kosa kovrdžava“. Kreativni princip najviše dolazi do izražaja upravo kroz igru riječima bilo u vidu tvorenja novih ili dekomponovanja postojećih na sastavne djelove (pri čemu se bitno mijenja značenjski sloj), bilo u vidu združivanja sinonima i homonima na uskom poetskom prostoru (što za cilj ima intenziviranje pjesničke misli), ili u vidu nagomilavanja i promjene akcenatske intonacije. Igra je prisutna i na nivou cjelina višeg reda kroz originalnu metaforiku i leksičke sinestezijske spojeve koje prati melodija izrasla iz zvučno ostvarenih veza samih riječi.

Ritam koji se pri tom javlja vrši dvostruki uticaj: na jednoj strani predstavlja bitan elemenat ekspresije, a na drugoj je činilac organske forme. Brojna ponavljanja, i tekstualna i semantička, vertikalno prožimaju tekstove ovog stvaralačkog perioda Mirka Banjevića. Njihova je funkcionalnost očita – predstavljaju kičmu pjesme (čvrsto držeći na okupu sve ostale elemente) i poetsku utrobu bremene značenjima. Pojam dat na početku tek u nevidljivim obrisima, ovlašnim potezima tokom pjesme nagomilavanjem riječi bogati se sadržajima, te se na kraju javlja u svojoj punoći i snazi. Koncentracijom označavajućeg koncentriše se označeno, kako bi rekao Petar Milosavljević. Takvim isticanjem afektivne, a ne pojmovne vrijednosti jezičkog izraza postižu se brojni efekti.

Ipak, i pored svega, ne može se isključivo na osnovu leksičkog bogatstva i ritmičke snage izvesti zaključak o strukturalizaciji na organskim osnovama – stihovi Banjevićeve završne faze ne izrastaju kao organska cjelina. Poznato je da „gustina“ teksta ne zavisi od količine upotrijebljenih riječi, već od načina njihove organizacije. U tom smislu može se govoriti o neusklađenosti paradigmatskog i sintagmatskog niza, o nejednakom razvoju ose selekcije i ose kombinacije.

Već je rečeno da Mirko Banjević po bujnosti jezika ide u prve redove crnogorskih pjesnika. Međutim, u posljednjoj fazi svoga stvaralaštva nije pokazao izrazitu strukturnu inovativnost – veliki broj pjesama iz zbirki *Do iskapi* i *Roždanici* karakteriše čvrsta, ali jednoobrazna kompozicija, koja bi se najvećim dijelom mogla podvesti pod *postupak akumulacije i nabravanja*. Da se moglo zaviriti u poetsku radionicu ovog stvaraoca, vjerovatno bismo ga zatekli kako brižljivo bilježi riječi i sklopove koje mu neka nebeska sila odozgo šapuće, a kasnije ih hladne glave sastavlja u pjesničku cjelinu. (Na pojedinim mjestima donekle mehanički, pri čemu se više ostvaruje kao

pjesnik vještine, a manje kao pjesnik umijeća.) Ovakav kreativni modus karakterističan je za stvaranje poeme i njegove slabe strane ne dolaze toliko do izražaja upravo zbog veličine ove lirske tvorevine. Ipak – na manjem prostoru šavovi poetskog tkanja vidljiviji su i lakše ih je proglasiti za nedostatke. U tom slučaju primjena istog stvaralačkog postupka na drugu, kraću formu – nije mogla donijeti zavidne rezultate.

U spomenutim zbirkama iz završne faze ima izuzetnih stihova. Prosječni pjesnik nije mogao napisati:

*I moj kostokožni omot
Izgleda ponekad kao plot
Kroz koji isparavaju bičevi magle*

Ili:

*Tamni su u bravi
Snivanja trgnuti
Ključ*

što samo predstavlja potvrdu teze o Banjeviću kao pjesniku izuzetnih poetskih medaljona, ali ne i pjesniku sinteze. Dok je imao snage da se napisanom iznova vraća i svoj izraz dorađuje, u tome je istrajavao. Ali, pred kraj mu je ponestalo daha i prestala je da bude pjesnikova „niska redova (...) za izraze uska“? Šta se, zapravo, dogodilo? Stihovima je ponudio odgovore: zbog patnje nad nepomirljivim odnosom egzistencije i etike, zbog osjećanja razaranja i dezintegracije bića i svijeta, zbog iznevjerenog ideala pobjede krunisane slobodom koja se izvrće u vlastitu suprotnost... – zanijemio je od prevelikog bola, kako sam kaže na dva različita mjesta:

*Lelek ostaje u grudima
za grlo hvata.*

*Kada bol zadeblja
Na usni se zgusne.*

Pred kraj, velikim naporom krik artikuliše kroz Riječi. Riječi se osamostaljuju, otkidaju, narastaju u Divove koji cijepaju poetsko tkivo pjesme. Ali i dalje ostaju – Divovi.

Svetlana KALEZIĆ-RADONJIĆ

WORDS – GIANTS

(Essay on final poetic phase of Mirko Banjevic)

Mirko Banjevic was one of the poets who weaved different threads of traditional, on one side, and modern, on the other. He combined Montenegrin traditional lexics with contemporary verse forms, without damaging the individuality and expressiveness of the elements. The final period pictured in poetry books *Do iskapi* and *Rozdanici* characterizes the intimate confession of lyrical subject about internal breaks. The most significant quality of these verses is very rich and inventive poetic language, its rhythm has dual meaning: on one side, it represents important element of expression, and on the other, it acts as a component of the organic form. In certain sense, in the final phase of this great author, we can talk about discrepancies between paradigmatic and syntagmatic array, about uneven development of selection axis and combination axis, because in the last period of his creation, he showed insufficient structural innovation – a number of poems in books *Do iskapi* and *Rozdanici* is characterized by firm, but homogenous composition, which can be mostly categorized as accumulation and giving items.